

Max Sørensen

DEN INTERNATIONALE
BESKYTTELSE AF
MENNESKERETTIGHEDERNE

MUNKSGAARDS FORLAG

KØBENHAVN 1967

SØNDAGSUNIVERSITETET

Fort. fra side 2

- V. Goldschmidt: *Samfundsmennesket*
- Mogens Krustrup: *Kirker og moskeer i Levanten*
- N. Egmont Christensen: *Sjæl og legeme*
- Knud Erik Svendsen: *Østlandenes økonomiske udvikling*
- Carl Heinrich Petersen: *Kommunismens kættere*
- V. Goldschmidt (red.): *Lovovertræderen og samfundet*
- Mogens Fog: *Hvordan hjernen arbejder*
- Leonard Malone: *Det amerikanske negerproblem*
- Kaj Erik Lindqvist (red.): *Mit barn går til præst*
- Henny Harald Hansen: *Islam*
- Justus Hartnack: *Den ydre verdens eksistens*
- R. Meyer-Heiselberg: *Afrika før den hvide mand*
- Sv. Erik Stybe: *Demokratiets principper*
- Niels Fock: *Inkariget*
- T. W. Böcher: *Anemoner fortæller naturhistorie*
- Anton F. Bruun: *Verdenshavet*
- K. F. Plesner: *Voltaire*
- B. J. Rambøll: *Broer og brobygning*
- J. Meldgaard: *Nordboerne i Grønland*
- K. O. B. Jørgensen: *De store opfindelser*
- Adolph Rastén: *Grækenland og enhedsideen*
- Herbert Tingsten: *Demokratiets problem*
- Leon Bagrit: *Automationsalderen*
- H. H. Ussing: *Den levende celles kemi*
- Adolph Rastén (red.): *Kommunismens udvikling*
- Ove Hoff: *Metallerne*
- Torben Lundbæk: *Afrikas kultur*
- Gerhard Nielsen: *Filmens psykologiske virkninger*
- J. A. Bundgård: *Den græske mytologi*
- Mogens Pihl: *Nogle fysiske grundbegreber*
- Per Salomonsen: *Religionssociologi*
- Olaf Pedersen (red.): *Træk af verdensbilledets historie*
- Bent Rold Andersen: *Socialpolitik i velfærdssamfundet*
- Axel Schou: *Geografi og velfærdsstat*
- Holger Poulsen: *Dyreprykologi*
- Niels A. Thorn: *Hormonerne og deres funktioner*
- Johan Galtung: *Fredsforskning*
- Niels Lund: *De danske vikinger i England*
- Max Sørensen: *Den internationale beskyttelse af menneskerettighederne*

© MUNKSGAARD

COPENHAGEN, DENMARK 1967

Omslaget tegnet af Ib Jørgensen

WINDS BOGTRYKKERI HADERSLEV

INDHOLD

7

Fra nationalt til internationalt problem

20

De Forenede Nationers Menneskeretserklæring

33

*Den Internationale Arbejdsorganisation og
menneskerettighederne*

47

Den europæiske menneskeretskonvention

60

*Lighed, diskrimination og koloniernes
frigørelse*

72

Resultater og muligheder

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

En af de mange modsætninger, der rummes i den menneskelige natur er den, at mennesket på én gang er samfundsvæsen og individualist.

Afsondret fra medmennesker kan det ikke opnå tilfredsstillelse for sine materielle og åndelige behov. På den anden side kan dets åndelige kræfter ikke finde udløsning i et samfund der, som biernes eller myrernes, ville indordne den enkeltes tilværelse i en fast og ufravigelig lovmæssighed. Til forskellige tider og på forskellige sociale udviklingstrin har disse to modstående grundtendenser gjort sig gældende med forskellig styrke. I filosofisk tænkning og i praktisk politik har der ofte været skarpe meningsbrydninger om det rette ligevægtspunkt mellem disse tendenser, og dermed om det rette forhold mellem orden og lovløshed, mellem tvang og frihed.

Læren om menneskerettighederne er et forsøg på at definere denne ligevægt i en politisk-juridisk formel. Den kræver, at samfundet anerkender den enkeltes ret til de fundamentale goder som er en forudsætning for menneskeværdig til-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

værelse. Kravet kan have sin oprindelse i religiøst betonedede forestillinger om de egenskaber der af skaberen er nedlagt i den menneskelige natur og som samfundsmagten derfor må respektere, eller det kan udspringe af faktisk oplevet social uretfærdighed og undertrykkelse. Under alle omstændigheder rummer en formulering af menneskerettighederne et krav til magthaverne i samfundet.

Her står vi over for noget særdeles væsentligt, som på en måde er nøglen til at forstå menneskerettighedernes problematik, og som vi ofte vil komme tilbage til i det følgende. Krav om respekt for menneskerettighederne griber ind i magtens fordeling i samfundet, mellem statsstyre og borger, mellem samfundsgrupper eller -klasser indbyrdes.

Den historiske erfaring bekræfter at der er en sådan sammenhæng mellem magtkamp og menneskeret. Det engelske Magna Charta fra 1215 blev til som et resultat af et opgør hvorved rigets stormænd, lensherrerne, tiltvang sig rettigheder over for en tyrannisk kongemagt. Det samme gjaldt de danske middelalderlige håndfæstninger.

Den engelske rettighedserklæring, »Bill of

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

Rights« fra 1689 gik ud på at sikre Parlamentets rettigheder over for kongemagten.

Med den amerikanske uafhængighedserklæring af 1776 fuldbyrdedes kolonisternes opstand mod den engelske konge. Her, som så ofte både før og senere, tjente ideerne som et slagkraftigt våben i kampen. Erklæringens ideologiske grundlag var en renlivet naturretlig opfattelse der afspejles i de ofte citerede ord:

»Vi anser disse sandheder for selvindlysende: at alle mennesker er skabt lige, at de af skaberen er udrustet med visse umistelige rettigheder, at blandt dem er liv, frihed og stræben efter lykke.«

Magtkampen mellem samfundets klasser var drivkraften i den franske revolution. Erklæringen om menneske- og borgerrettighederne fra 1789, hvis hovedtema var kravet om lighed for loven, var et led i borgerskabets opgør med de privilegerede klasser. Oplysningsfilosofien var dens ideologiske grundlag.

Klarere end i nogen anden af historiens store rettighedserklæringer finder klassekampen udtryk i den russiske erklæring fra 1918 om det arbejdende og udbyttede folks rettigheder. Med

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

udgangspunkt i Karl Marx's lære proklameredes det som kampens endelige mål at virkeliggøre et socialistisk samfund, hvor klassesdeling var afskaffet og det ene menneskes udbytning af det andet bragt til ophør.

De idéstrømninger, der på denne måde gennem tiderne har udløst den sociale magtkamp, kendte ingen grænser, i al fald ikke andre end dem, der bestemtes af det almindelige oplysningsniveau. De var fælleseje for den intellektuelle elite i alle lande som tilhørte den europæiske kulturkreds. For så vidt har menneskerettighedernes problem altid været internationalt. Men den praktiske løsning blev formuleret i hvert land for sig. Også i denne henseende var der ganske vist tale om påvirkninger fra land til land, men rettigheds-erklæringer, og andre forfatningsbestemmelser til sikring af frihedsrettighederne, udformedes inden for den enkelte stats rammer.

I den klassiske folkeret, således som den gjaldt indtil den første verdenskrig, var det endog et grundprincip, at andre stater ikke kunne blande sig i den enkelte stats indre anliggender. Det retlige forhold mellem statsmagten og dens borgere hørte til de mest typiske af disse indre anliggender. Andre staters indblanding, eller intervention, i dette forhold var ulovlig. At staternes

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

politik ikke altid respekterede princippet er en anden sag, og i den folkeretlige doktrin talte man også om, at den såkaldte humanitære intervention kunne være lovlig. Ikke mindst det tyrkiske riges forfølgning og mishandling af de kristne folkegrupper inden for rigets grænser fremkaldte andre staters indblanding.

Opbygningen af den internationale retsorden efter den første verdenskrig føjede enkelte – men netop kun enkelte – nye træk til billedet. Principielt fastslog Folkeforbundets pagt regelen om, at ingen udenforstående – og heller ikke Folkeforbundet – kunne blande sig i den enkelte stats indre anliggender. Nogen almindelig folkeretlig anerkendelse af menneskerettighederne var der ikke tale om. De nye træk i billedet var dels arbejderbeskyttelsens internationalisering – som vil blive omtalt i et senere afsnit – dels udløberne af den nationale selvbestemmelsesret, der af præsident Wilson var proklameret som et af krigens mål og en af fredens grundpiller.

Det viste sig jo nemlig, at klare nationale grænser ikke kunne trækkes. Hvor loyalt og effektivt man end søgte selvbestemmelsesretten virkeliggjort ved dragningen af de nye statsgrænser, blev der så at sige altid mindretalsgrupper tilbage på den ene eller den anden side – of-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

test på begge sider – af grænsen. En tvangsmæssig flytning af disse grupper anså man for et urimeligt og uforsvarligt indgreb i den enkeltes tilknytning til hjemstavnen. Beskyttelsen af de nationale mindretal blev derfor et naturligt supplement til selvbestemmelsesretten. Fredstraktaternes bestemmelser om de nye grænser i Central-europa og på Balkan – men ikke den dansk-tyske grænse og Tysklands grænser mod vest – suppleredes med forskrifter herom. Der tilsikredes mindretallets medlemmer fuld ligeret med flertallet, og deres ret til at benytte eget sprog i offentlige og private forhold, i undervisning og gudstjeneste, blev anerkendt. Folkeforbundets Råd fik tillagt særlige beføjelser til at føre kontrol med disse bestemmelsers overholdelse, og der åbnedes adgang for de enkelte medlemmer af nationale mindretalsgrupper til at rette henvendelse til Folkeforbundet og klage over brud på reglerne.

Det egentlige formål med dette nye system var nu imidlertid ikke i første række at beskytte den enkelte. Det var snarere at sikre den europæiske fred ved at fjerne den kilde til politisk konflikt om de nye grænser, som utilfredse mindretalsgrupper kunne udgøre. Mindretalsbeskyttelsen blev på denne måde en funktion af den europæi-

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

ske storpolitik, og den brød sammen under den aggressive nationalisme, som i 1930'erne vandt overhånd i europæisk politik. Det nazistiske regime udnyttede bevidst de tyske mindretalsgrupper i de østlige nabostater til at sprænge disse stater indefra. Krav om beskyttelse af den enkeltes og gruppens rettigheder fremførtes som redskab for national magtpolitik. Tanken om en international garanti af nationale mindretalsrettigheder blev derved bragt i et sådant vanry, at det ikke siden er lykkedes at skaffe den genoprejsning.

Nazismens misgerninger satte imidlertid også en anden udvikling i gang, en udvikling hvis positive elementer fører direkte op til vor samtids aktuelle problemer. Forfølgelsen af jøder og af regimets politiske modstandere, og de helt umenneskelige metoder der toges i anvendelse, var en udfordring af opinionen i alle civiliserede lande. De allierede magters ledere kunne med bred tilslutning opstille en varig sikring af menneskerettighederne som et af de hovedformål, for hvilke den anden verdenskrig blev kæmpet. Præsident Roosevelt formulerede i sit budskab til Kongressen den 6. januar 1941 – altså på et tidspunkt, da de Forenede Stater endnu ikke var inddraget aktivt i krigen – de såkaldte fire fri-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

heder: Tale- og ytringsfrihed, trosfrihed, frihed for savn og frihed for frygt. Andre udtalelser i krigens løb varierede og udbyggede dette hovedtema, og da de Forenede Nationers konference trådte sammen i San Francisco i foråret 1945 for at lægge grunden til den fremtidige internationale retsorden, var det en selvfølge, at beskyttelsen af fundamentale menneskerettigheder måtte indgå som en væsentlig opgave for den nye internationale organisation.

Det var ikke blot en følelse af menneskelig solidaritet på tværs af landegrænserne, der lå bag denne nye holdning. Det var også en erkendelse af, at et regime der fornægter elementære frihedsrettigheder, selv om dets umenneskelige fremfærd ikke antager det nazistiske Tredje Riges dimensioner, dog kan være et forstyrrende og farligt element i det internationale samfund – kan udgøre en trussel mod freden, som det hedder i FN's sprogbrug.

Det blev da i pagtens første artikel fastslået som et af de Forenede Nationers formål at »styrke og fremme respekten for menneskerettigheder og for fundamentale frihedsrettigheder for alle uden forskel på grund af race, køn, sprog eller religion«.

I en anden af pagtens artikler udtales, at alle

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

medlemsstaterne forpligter sig til i forening og hver for sig, og i samarbejde med FN, at virke for at dette formål opnås.

Det er altså ikke alene organisationen som sådan der gennem sine egne organer, være sig generalforsamlingen, sikkerhedsrådet, generalsekretæren eller andre, skal virke for at fremme menneskerettighedernes sag. Også de enkelte stater påtager sig en klar og utvetydig forpligtelse hertil. I sammenligning med den frihed, som den traditionelle folkeret overlod staterne til hver for sig at behandle deres borgere som de ville, var pagtens bestemmelser i virkeligheden udtryk for en radikal ændring af forholdet mellem den internationale retsorden og den enkelte borger.

Når de praktiske konsekvenser af denne nydannelse dog ikke straks blev særligt vidtrækkende, beroede det blandt andet på, at en nærmere bestemmelse af menneskerettighedernes indhold ikke blev optaget i pagten. Ejheller blev det bestemt på hvilken måde det internationale samarbejde på dette område skulle organiseres, eller hvilken international kontrol de enkelte stater skulle underkaste sig. Disse problemer indgik i FN's arbejde de følgende år, og spørgsmålet om den internationale kontrol er endnu ikke løst. Vanskeligheden bunder i det gamle suveræ-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

nitetsdogme, som heller ikke de Forenede Nationer har kunnet aflive. Forestillingen om, at hver stat er herre over sine egne indre anliggender, lever videre og er endda udtrykkeligt bekræftet i pagten. Det bestemmes, at »intet i denne pagt skal give de Forenede Nationer ret til at gribe ind i forhold, der i det væsentlige hører under en stats egen myndighed.«

En vis indre selvmodsigelse er på denne måde nedlagt i selve pagten: Internationalt samarbejde om menneskerettighederne, men ingen indblanding i staternes indre anliggender. Megen juridisk og politisk fantasi og skarpsindighed er udfoldet for at få disse to teser til at gå op i en højere enhed. Rent umiddelbart vil den upartiske og uafhængige jurist anlægge den betragtning, at til staternes indre anliggender kan man kun henregne de forhold, som ikke omfattes af nogen international forpligtelse. Der er ikke noget emne som efter sit eget indhold er således beskaffet, at en stat ikke kan slutte aftale derom med andre stater. Når staterne derfor ved FN's pagt har forpligtet sig til at virke for menneskerettighedernes beskyttelse, har de dermed givet afkald på at anse menneskerettighederne som et indre anliggende.

Et så enkelt juridisk ræsonnement er imidler-

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

tid ikke blevet accepteret af alle. I FN's første år fik problemet navnlig aktuel betydning for de østeuropæiske stater. Ved fredstraktaterne af 1946 havde Tysklands tidligere allierede i Østeuropa, Bulgarien, Rumænien og Ungarn, forpligtet sig til at tilsikre alle personer under deres myndighed den fulde nydelse af menneskerettigheder og grundlæggende friheder, herunder ytringsfrihed, pressefrihed, religionsfrihed, politisk meningsfrihed og forsamlingsfrihed. Meget hurtigt stod det klart, at disse frihedsrettigheder ikke blev respekteret af de kommunistiske regimer i de nævnte lande. I FN, hvor sagen blev taget op, gjorde Sovjet-Unionen og andre af de østeuropæiske stater gældende, at problemerne vedrørte staternes indre anliggender, og de modsatte sig enhver indblanding udefra, selv den der blot ville have bestået i at forelægge klagerne for en voldgiftskommission i henhold til fredstraktaternes egne bestemmelser.

Også Sydafrika har søgt dækning bag doktrinen om de indre anliggender, når racelovgivningen blev sat under debat i FN. I de første år efter 1946 var argumentet ikke helt virkningsløst. Det førte til at de formaninger som FN's generalforsamling vedtog om at respektere rarnes ligeret, fik adresse til staterne i al almin-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

delighed, ikke specielt til Sydafrika. Det var naturligtvis meningsløst, men der skulle gå mange år før flertallet af staterne i generalforsamlingen ville erkende, at forholdene i Sydafrika var så alvorlige, at de indebar en klar krænkelse af pagtens forpligtelser og at princippet om ikke-indblanding i statens indre anliggender ikke kunne gælde i en sådan situation. Den afrikanske nationalismes opvågnen bidrog til at de vesteuropæiske lande begyndte at se problemet under en ny synsvinkel – ikke mindst efter at de nye stater i Afrika var blevet en politisk faktor man måtte regne med i FN.

At de østeuropæiske stater, som frabeder sig andres interesse for hvordan de behandler deres egne borgere, med lidenskab kaster sig ud i debatten om forholdene i andre lande, er et af de mange paradoksale træk i billedet. Lidt mere kynisk kan man sige, at dette blot er et af mange eksempler på det man har kaldt den dobbelte målestok: politiske modstandere bedømmes efter en anden målestok end den man anlægger på sig selv og sine politisk allierede.

Hensynet til de mennesker, debatten drejer sig om, risikerer at træde i baggrunden. Menneskerettighederne er i nogen grad blevet et redskab i den internationale politik og magtkamp.

FRA NATIONALT TIL INTERNATIONALT PROBLEM

Denne udvikling har dog også sine positive sider. Der er ikke længere hold i det argument, at menneskerettighederne udelukkende hører til staternes indre anliggender. Forholdet mellem stat og borger er ikke længere en sag hvis løsning alene må søges inden for den enkelte stats rammer. Det er også blevet et internationalt problem. Dermed er et afgørende vendepunkt passeret i menneskerettighedernes historie.

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETSERKLÆRING

Blandt de opgaver, der blev sat på den nye verdensorganisations arbejdsprogram straks efter at den var trådt i funktion i 1946, var formuleringen af en international rettighedserklæring, en »bill of rights«, efter de klassiske rettighedserklærings mønster.

Arbejdet henvistes til en særlig permanent kommission, FN's menneskeretskommission, hvor nationale traditioner og internationalt udblik repræsenteredes af fremtrædende personligheder. Amerikansk liberalisme havde en hjertevarm talsmand i den afdøde præsidents hustru, Mrs. Eleanor Roosevelt, medens franskmanden René Cassin som en veltalende eksponent for den franske tankes klarhed uddrog læren af sit lands historiske erfaringer. Også de socialistiske stater i Østeuropa var repræsenteret af fremtrædende personligheder, der satte deres præg på forhandlingernes forløb og resultat.

Et formelt spørgsmål meldte sig straks. Hvilken juridisk karakter skulle man tillægge denne rettighedserklæring? Skulle den være en binden-

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETS- ERKLÆRING

de overenskomst – en konvention – afsluttet mellem staterne, således at den forpligtede dem indbyrdes, eller skulle den have karakter af en politisk proklamation, en programerklæring, der ikke var juridisk forpligtende? Man valgte en løsning, der gik ud på at kombinere de forskellige muligheder. Man tænkte sig en trestrengt ordning. En politisk proklamation skulle være det første led. Den skulle suppleres med en folkeretligt bindende konvention, og dertil skulle som et tredje led føjes bestemmelser om internationale gennemførelses- og kontrolforanstaltninger. Man begyndte med det første led og affattede et udkast, der den 10. december 1948 vedtoges af FN's generalforsamling under betegnelsen »Verdenserklæringen om Menneskerettighederne«. Erklæringen fik overvældende tilslutning. Af FN's daværende 58 medlemsstater stemte de 48 for dens vedtagelse og ingen stemte imod. Kun de østeuropæiske stater samt Sydafrika og Saudi-Arabien undlod at stemme.

Denne erklærings indhold er mere vidtspændende end nogen af tidligere tiders menneskeretserklæringer. Den proklamerer ikke blot retten til liv, frihed og personlig sikkerhed, tanke- og trosfrihed, menings- og ytringsfrihed, forenings- og forsamlingsfrihed. Den erklærer desuden, at en-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

hver har ret til arbejde, hvile og frihed, social tryghed, rimelig levestandard, adgang til undervisning og kulturelle goder. Erklæringen er for så vidt i overensstemmelse med vor tids samfundsopfattelse, som den anskuer forholdet mellem individ og samfund ud fra en dobbelt synsvinkel. Det er ikke blot samfundets opgave og dermed statsmagtens pligt at sikre den enkelte en vis frihed til at indrette sin tilværelse som han vil uden samfundets indgriben. Det er også samfundets opgave og pligt at sørge for at den enkelte får en rimelig del i samfundets materielle goder.

De klassiske frihedsrettigheder afspejlede i alt væsentligt den renlivede liberalistiske samfundsopfattelse, hvorefter statens opgave var som natvægterens, nemlig at sørge for ro og ordens opretholdelse. Heroverfor står den moderne forestilling om »velfærdsstaten« som udtryk for den opfattelse, at staten ved en aktiv og positiv økonomisk, social og kulturel politik skal sørge for den enkelte borgers åndelige og timelige velfærd, i al fald hvis han ikke kan det selv.

Skulle man formulere den moderne velfærdsstats principper kunne man i virkeligheden ikke finde nogen bedre vejleder end FN's menneskeretserklæring. Den fastslår, at »enhver har ret til

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETS- ERKLÆRING

arbejde, til frit valg af beskæftigelse, til retfærdige og gunstige arbejdsvilkår og til beskyttelse mod arbejdsløshed.« Den fastslår også retten til »hvile og fritid, herunder en rimelig begrænsning af arbejdstiden, og til periodisk ferie med løn.« Den erklærer videre, at »enhver har ret til en sådan levestandard, som er nødvendig til hans og hans families sundhed og velvære, herunder til føde, klæder, bolig og lægehjælp og de nødvendige sociale goder...« Endvidere at »mødre og børn har krav på særlig omsorg og hjælp.«

Om retten til undervisning siges det, at »elementær undervisning skal være tvungen« og at »teknisk og faglig uddannelse skal gøres almindeligt tilgængelig for alle, og på grundlag af evner skal der være lige adgang for alle til højere undervisning.«

Også de kulturelle værdier tilgodeses: »Enhver har ret til at deltage i samfundets kulturelle liv, til kunstnydelse og til at blive delagtiggjort i videnskabens fremskridt og dens goder.«

Og at det ikke er en rent materiel livsopfattelse der ligger bag sætningerne om løn og levestandard udtrykkes på den måde at disse økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder er nødvendige for den enkeltes menneskelige værdighed og hans personligheds frie udvikling.

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

Verdenserklæringen af 1948 har derfor sin selvstændige plads i historiens ærværdige galleri af rettighedserklæringer. Den vil til stadighed stå som et fuldgyldigt udtryk for den samfundsopfattelse der havde bred tilslutning omkring midten af det 20. århundrede.

Skulle man prøve ganske kort at formulere det væsentlige i denne opfattelse, måtte man netop fremhæve, at det ikke er nok at staten afholder sig fra at blande sig i borgernes forhold og respekterer deres menings- og ytringsfrihed, deres forenings- og forsamlingsfrihed, deres private ejendomsret og privatlivets ukrænkelighed. Alle disse goder har kun en fornuftig mening for det borgerskab, hvis materielle fornødenheder er betrygget. Frihedsrettighederne betyder intet for dem der er ufri i den forstand, at deres daglige tilværelse er en kamp mod sult og sygdom, arbejdsløshed og hjemløshed, eller anden materiel nød.

Uden i øvrigt at rejse diskussion om velfærdsstatens principper, må man vist ganske nøgternt erkende, at så længe en stor del af verdens befolkning lever på eksistensgrænsen kan ingen rettighedserklæring, der ville begrænse sig til de klassiske frihedsrettigheder, eller blot lægge hovedvægten på dem, stå som et almengyldigt ud-

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETS- ERKLÆRING

tryk for de krav individet i vor tid må kunne stille til samfundet.

Ved at formulere de to grupper af rettigheder som sideordnede er FN's menneskeretserklæring imidlertid ikke blot realistisk og tidssvarende. Den udtrykker tillige det standpunkt, at de to grupper har samme rang i den almindeligt accepterede værdiskala. Navnlig kan hensynet til at fremme økonomiske og sociale rettigheder ikke gøre det forsvarligt at gribe ind i frihedsrettighederne, f. eks. ved at pålægge tvangsarbejde, afskære forenings- og organisationsret el. lign. Når de socialistiske stater i Østeuropa ikke i 1948 kunne stemme for erklæringen, var det netop fordi den på denne måde gav frihedsrettighederne en efter deres mening for absolut karakter.

I modsætning til adskillige af de rettighedserklæringer som gennem tiderne er optaget i de enkelte staters forfatninger og dermed har fået tillagt en formel juridisk gyldighed, er Verdenserklæringen ikke indføjet som bestanddel af FN's pagt. Den er heller ikke vedtaget som en forpligtende overenskomst mellem staterne. Den betegner sig selv som en fælles rettesnor for hvad der skal opnås, »a common standard of achievement«, altså som en programerklæring. Ingen

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

kan derfor påberåbe sig den for nogen domstol eller anden retshåndhævende myndighed.

Vil man forsøge at vurdere erklæringens betydning som politisk program kan man næppe finde noget sikkert holdepunkt i de erfaringer, der er gjort siden dens vedtagelse for snart tyve år siden. På den ene side er det åbenbart, at der i mange lande og i mange situationer er et svælg mellem ord og virkelighed. Programmerklæringens krav er ikke ført ud i livet. Det skyldes ikke blot det bevidste hykleri, som ikke er ukendt i international politik. Det skyldes også at der ganske ærligt og oprigtigt kan anlægges, og bliver anlagt, forskellige vurderinger af det reelle indhold som må indfortolkes i erklæringens vage og almindeligt formulerede principper. Sjældent skyldes det derimod en åben erkendelse af, at der endnu er langt igen inden målet er nået, og praktisk taget aldrig skyldes det en åben fornægtelse af erklæringen.

Dette sidste er vigtigt, for det viser på den anden side, at erklæringen trods alt har opnået en ikke ringe autoritet. I den politiske debat påberåbes den gang på gang, ikke blot af de stater, der i 1948 stemte for den, men også af andre. De østeuropæiske stater synes ikke at lægge samme vægt på deres forbehold som de gjorde da

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETS- ERKLÆRING

den vedtoges. Vigtigere er det, at også de mange nye lande, der er kommet til siden 1948 og som nu har mere end fordoblet FN's medlemstal, accepterer erklæringen. De betragter den ikke som et produkt af imperialismen og kolonialisme på samme måde som så mange andre af resultaterne fra FN's første tiårs periode. Mange af de nye stater har endog optaget erklæringens bestemmelser helt eller delvis i deres forfatninger. Pagten for den Afrikanske Enheds Organisation, der i 1963 vedtoges af tredive afrikanske staters repræsentanter, bekræfter FN's pagt og menneskeretserklæring som det faste grundlag for fredeligt og frugtbart samarbejde mellem staterne.

I en tid, hvor ikke blot magten, men også argumentet er selvstændige faktorer i den internationale politik, er erklæringen derfor placeret centralt i det internationale kraftfelt.

Når dette er fastslået må det så i øvrigt tilføjes, at FN's menneskeretserklæring kun delvis er blevet udbygget og suppleret på den måde man havde tænkt sig i 1948. Menneskeretskommissionens plan var jo som tidligere nævnt, at erklæringens almindelige principper skulle udbygges i retligt forpligtende overenskomster – konventioner – mellem staterne, og at der dertil skulle føjes særlige ordninger og institutioner til

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

sikring af forpligtelsernes efterlevelse og gennemførelse. Siden 1955 har FN's årlige generalforsamlinger drøftet udkast og forslag, og skridt for skridt har man nærmet sig det afsluttende stadium. I december 1966 nåede man omsider så vidt. Generalforsamlingen vedtog ordlyden af to konventioner – en om borgerlige og politiske rettigheder og en anden om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder – og besluttede at åbne dem for staternes undertegnelse og påfølgende ratifikation. Jævnside hermed er det gennem årene forsøgt at afslutte specielle konventioner om enkelte særligt udvalgte frihedsrettigheder.

En gennemgang af disse lange og træge forhandlinger i alle enkeltheder ville føre for vidt og ikke være særligt opmuntrende. Nogle enkelte eksempler kan imidlertid belyse de problemer der har foreligget.

Debatten om presse- og informationsfriheden har vist, at vidt forskellige vurderinger kan anlægges, når man skal afgøre, hvilke begrænsninger i friheden der bør anerkendes. At friheden må have sin grænser hvis den ikke skal føre til anarki, er der i princippet enighed om, men begrænsningerne må, som det siges i menneskeretserklæringen, ikke gå videre end nødvendigt til at sikre andres ret og frihed og til at sikre orden

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETS- ERKLÆRING

og det almene vel i et demokratisk samfund. Men hvad ligger der i dette?

Det er under drøftelserne i FN's generalforsamling gjort gældende, at begrænsningerne ikke blot bør beskytte den enkelte mod at hans ære og omdømme beklækkes; der må også kunne ydes de lande, der ikke selv har højt udviklede informationsmedia, beskyttelse mod tendentiøs og sensationspræget nyhedsformidling. Bag et sådant standpunkt spores de små landes reaktion mod de store internationale nyhedsbureauer. Det er endvidere gjort gældende, at presse- og informationsfriheden ikke må udnyttes til systematisk at udbrede falske beretninger, der kan skade venskabelige forbindelser mellem landene, eller til at ophidse sindene til krig, racehad eller religiøs intolerance. Dette er jo så smukt og rigtigt, som det kan være. Men hvornår er en nyhedsformidling af en sådan art, at den ophidser sindene til krig? Disse formler rejser i virkeligheden flere problemer end de løser. Ingen kan være i tvivl om, at det her er den ideologiske kamp mellem den internationale politiks magtgrupper, der ligger bag. Vi ser på ny, hvorledes debatten om menneskerettighederne inddrages i den internationale magtkamp.

Det hævdes fremdeles at begrænsning af fri-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

heden må være tilladt, når hensynet til den nationale sikkerhed kræver det. Også her afspejles magtkampen og måske tillige den interesse magthaverne i det enkelte land kan have i at kunne bringe en såkaldt »landsskadelig« opposition til tavshed.

Repræsentanter for den vesteuropæiske og nordamerikanske frihedstradition bestrider i og for sig ikke, at pressefriheden ikke må misbruges. De erkender, at pressen og andre nyhedsformidlere må stå til ansvar. Men de bestrider at dette kan begrunde en forudgående kontrol i form af censur, og de er navnlig betænkelige ved den mulighed, at begrænsningerne misbruges af de politiske magthavere til reelt at undertrykke opposition og forhindre en fri meningsdannelse. Hvem skal afgøre, om en reportage eller anden nyhedsformidling er tendentiøs? Eller om den kan skade de venskabelige forbindelser mellem landene? Eller hvad hensynet til den nationale sikkerhed kræver?

Dette spørgsmål er naturligvis fundamentalt. Kun hvis en upartisk og uafhængig instans træffer afgørelsen kan det forhindres, at de i og for sig berettigede og rimelige begrænsninger misbruges til at undertrykke friheden. Problemet er ikke specielt for presse- og informationsfriheden,

DE FORENEDE NATIONERS MENNESKERETS- ERKLÆRING

men vedrører så at sige alle frihedsrettigheder. Det fører over i det tredje led i menneskeretskommissionens oprindelige program, nemlig gennemførelses- og kontrolforanstaltningerne. Al erfaring peger i retning af, at kun en effektiv international kontrol kan yde den nødvendige garanti over for de politiske regimer, som ikke efter deres eget ideologiske grundlag er indstillet på at respektere friheden. Men netop fra deres side gøres det gældende med særligt eftertryk, at en international kontrol med statens adfærd over for dens egne borgere er et utilstedeligt indgreb i den nationale suverænitæt. Den enighed der stort set er karakteristisk for staternes holdning til menneskeretserklæringen af 1948 rækker altså ikke væsentligt videre.

Der er nu ganske vist gjort et betydeligt skridt fremad med generalforsamlingens vedtagelse af de to menneskeretskonventioner i december 1966. Men disse konventioner skal ikke træde i kraft før de er ratificeret af 35 stater, og al hidtidig erfaring tyder på, at dette stadium selv i bedste fald først vil blive nået efter adskillige års forløb. Og når konventionerne en gang måtte træde i kraft vil den internationale kontrol med deres gennemførelse blive særdeles lemfældig. Intet organ vil få beføjelse til at træffe nogen bin-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

dende afgørelse som går en stat imod. Kun en vis forligsbehandling er forudset. Og dertil kommer, at sag kun skal kunne rejses over for de stater, der på forhånd ved en særlig erklæring har accepteret denne fremgangsmåde. Når kontrolsystemet således er gjort afhængigt af de enkelte staters valgfrihed beror det netop på, at det store flertal af stater forbeholder sig ikke at ville indordne sig under den internationale kontrol.

Indtil videre må vi da konstatere, at den positive værdi af FN's menneskeretserklæring består deri, at den har formuleret en fælles generel international målsætning og at den har tjent som ramme om debatten vedrørende de midler der må bringes til anvendelse.

DEN INTERNATIONALE ARBEJDS- ORGANISATION OG MENNESKE- RETTIGHEDERNE

I den idéhistoriske udvikling markerede FN's menneskeretserklæring fra 1948 et skelsættende punkt. Til forskel fra tidligere rettighedserklæringer fastslog den samspillet mellem økonomiske og sociale rettigheder på den ene side og de klassiske frihedsrettigheder på den anden side.

De økonomiske og sociale rettigheder som selvstændigt emne for internationalt samarbejde går imidlertid længere tilbage i tiden. Industrilandenæs fælles interesse i arbejderbeskyttelse var udgangspunktet, og begyndelsen blev gjort allerede før den første verdenskrig med forskellige internationale overenskomster om bekæmpelse af erhvervs sygdomme. Den politiske slagkraft, arbejderbevægelsen stod med i 1919 da krigen var slut, gav sig blandt andet det udslag, at en International Arbejdsorganisation oprettedes i nær forbindelse med Folkeforbundet.

Et interessant træk i denne nye organisations opbygning var – og er til stadighed – en tredelt struktur i den forstand, at repræsentanter for fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer op-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

træder på lige fod med repræsentanter for medlemsstaternes regeringer.

Den Internationale Arbejdsorganisation overlevede den anden verdenskrig og Folkeforbundets sammenbrud og er i dag en af de mest livskraftige af særorganisationerne i tilknytning til FN. Den kendes også under betegnelsen I.L.O., en forkortelse af dens engelske navn: International Labour Organisation.

Set under menneskerettighedernes synsvinkel har den interesse dels ved de emner den har taget op til behandling, dels ved de metoder den anvender til en international sikring af den enkeltes rettigheder.

Som nævnt var arbejderbeskyttelse i teknisk forstand det oprindelige udgangspunkt. Det drejede sig om sådanne emner som forebyggelse af erhvervssygdomme, forhindring af ulykker på arbejdspladsen og sikring af hygiejniske og menneskeværdige arbejdsvilkår i det hele taget. I tilslutning hertil var det naturligt at tage emner som natarbejde og helligdagsarbejde op til regulering og ikke mindst selve hovedspørgsmålet om arbejdstidens længde. Washington-konventionen af 1919 om otte timers arbejdsdag var det første forsøg på international regulering af dette emne. Senere i 1930'erne var forskrifterne om ferie

DEN INTERNATIONALE ARBEJDSORGANISATION OG MENNESKERETTIGHEDERNE

med løn en af de betydeligste landvindinger. Jævnledes hermed reguleredes sådanne spørgsmål som forsikring mod arbejdsulykker og arbejdsløshed, sikring af organisationsfriheden og retten til kollektive forhandlinger om arbejdsmarkedets vilkår, samt afskaffelse af tvangs- og pligtarbejde.

Man kan spørge hvad der var drivkraften i det internationale samarbejde på disse områder i tiden mellem de to verdenskrige. Svaret er utvivlsomt et dobbelt. Dels har arbejderbevægelsen altid fundet styrke i internationalt samarbejde til gennemførelse af dens krav. Dels var det for arbejdsgivere og regeringer en fordel at disse fremskridt, som rent umiddelbart belastede produktionen med øgede omkostninger, gennemførtes over en bred front i alle lande, således at de mere fremskridtsvenlige ikke kom til at lide under en konkurrence fra de mindre fremskridtsvenlige.

Den anden verdenskrig fremkaldte en ny vurdering af menneskerettighedernes placering i det internationale samarbejde. Ikke blot FN's pagt gav udtryk for denne nye vurdering. Den kom også klart til orde i den Internationale Arbejdsorganisation. På en konference i Philadelphia

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

1944 formulerede organisationen sit program for tiden efter krigen.

Det hovedsynspunkt, siges det her, som skal have for øje er at ethvert menneske, uden hensyn til race, tro eller køn, har ret til at stræbe efter materiel velfærd og åndelig udvikling i frihed og værdighed, i økonomisk tryghed og under lige vilkår. Den nye og mere almene orientering som organisationen hermed anlagde for sin virksomhed afspejles i de emner, der siden er taget op til regulering. Forenings- og organisationsfriheden er udbygget. Der er udformet regler om ligeløn for mænd og kvinder og om forhindring af diskrimination på arbejdsmarkedet. I de senere år er også spørgsmålet om arbejdernes forhold til ledelsen, spørgsmålet om det såkaldte demokrati på arbejdspladsen, taget op. Som et vigtigt område kan endelig nævnes mindstenormer for social tryghed. Konventionen om dette emne spænder meget vidt, fra alders- og invalidepension, over børnetilskud, barselhjælp og lægehjælp, til erstatning for arbejdsulykker og erhvervs sygdomme, altså de såkaldte sociale rettigheder i bred forstand.

Emnerne svarer imidlertid ret nøje til de økonomiske og sociale rettigheder der er proklameret i FN's menneskeretserklæring. Det særlige for

DEN INTERNATIONALE ARBEJDSORGANISATION OG MÆNNEKERETTIGHEDERNE

Arbejdsorganisationen er den metode der tages i brug når programpunkterne skal føres ud i livet.

For det første formuleres reglerne i juridisk forpligtende tekster, de såkaldte internationale arbejdskonventioner. De vedtages af den årligt sammentrædende konference, hvor arbejder- og arbejdsgiverrepræsentanter fra de enkelte stater deltager i forhandlinger og afstemninger sammen med regeringernes repræsentanter. En vedtagen tekst er dog ikke umiddelbart forpligtende for staterne. Ved arbejdsorganisationens oprettelse blev det i sin tid foreslået at konferencens beslutninger direkte og uden videre skulle forpligte medlemsstaternes regeringer, men en sådan international lovgivningsmyndighed var mere end de suveræne stater kunne acceptere. Ordningen blev den som stadig gælder, at konventionerne kun fuldtud forpligter de stater der senere ratificerer dem. Sådanne ratifikationer er imidlertid sket i stort antal. Til de hidtil vedtagne ca. 120 konventioner er afgivet mere end 4.000 ratifikationserklæringer, og der er på denne måde skabt et meget tæt vævet mønster af folkeretlige forpligtelser.

I sammenhæng hermed må fremhæves et andet karakteristisk led i systemet. Hver enkelt regering er ved selve Arbejdsorganisationens forfat-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

ning forpligtet til inden 18 mdr. at forelægge de vedtagne tekster for den myndighed, der kan gennemføre dem i vedkommende land, det vil normalt sige den nationale lovgivende forsamling. Meningen hermed er den ganske simple, at det afgørende i sidste instans jo er at de internationale beslutninger gennemføres i de enkelte lande. Det kræver i mange tilfælde særlig lovgivning, og en regering skal ikke kunne »sylte« sagen og ved sin passivitet forhindre reformer. Parlamentet, og gennem det en almindelig opinion og særligt interesserede befolkningsgrupper, skal kunne holde et trægt regeringsapparat til ilden. Man kunne på forhånd vente, at denne pligt til at forelægge konventionerne for de nationale lovgivende myndigheder kun ville have praktisk effekt i lande med et frit parlamentarisk styre og en fri meningsdannelse. Erfaringerne bekræfter dette til en vis grad, men tyder dog også på, at denne ydre påvirkning i nogle tilfælde kan virke som en vis stimulans selv i lande uden et repræsentativt folkestyre. De faglige organisationer kan være den pressionsgruppe som udnytter tilskyndelsen udefra til at sætte gang i tingene.

Vanskeligheder med at tilpasse et internationalt system til de mange forskellige forudsætnin-
ger i forskellige lande kan vise sig på andre

DEN INTERNATIONALE ARBEJDSORGANISATION OG MENNESKERETTIGHEDERNE

punkter. I nogle af de vesteuropæiske lande, hvoriblandt Danmark, er der tradition for at visse spørgsmål, som f. eks. arbejdstidens længde og mænds og kvinders ligeløn, reguleres ved de kollektive overenskomster uden lovgivningsmagtens indblanding. Hovedorganisationerne ville betragte det som en krænkelse af deres rettigheder, hvis regler herom blev fastsat i lov. Arbejdsorganisationen har da i en række tilfælde måttet anerkende det som tilstrækkeligt, at de internationale forpligtelser gennemføres ved kollektive overenskomster.

Et andet og mere ømtåleligt problem melder sig i de forbundsstater, hvor forfatningen giver ledstaterne beføjelse til at lovgive om de emner, som er taget op i den internationale regulering af menneskerettighederne, samtidig med at forbundsregeringen har ansvaret for statens internationale forhold. Hvis forbundsregeringen da søger at gennemføre en international konvention, griber den ind i ledstaternes rettigheder og kan dermed forrykke en ømtålelig indrepolitisk balance mellem de lokale og de centrale politiske kræfter. Ikke mindst i U.S.A., men også i forbundsstater som Canada og Schweiz, har den indre forfatningsretlige og politiske struktur på denne måde sat grænser for hvilke internationale

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

forpligtelser forbundsregeringen har kunnet påtage sig til sikring af menneskerettighederne. Det er en vanskelighed som melder sig overalt hvor menneskerettighederne behandles i internationale forsamlinger. Den har f. eks. i FN's generalforsamling ført til, at U.S.A. gennem adskillige år forholdt sig passiv til forslagene om konventionstekster vedrørende menneskerettighederne. I den Internationale Arbejdsorganisation har følgen været, at U.S.A. kun har ratificeret ganske få af de vedtagne konventioner. Organisationen har ikke haft andet valg end at affinde sig hermed.

Sådanne særlige forhold forrykker dog ikke det helhedsbillede der tegner sig af et vidt udstrakt net af internationale forpligtelser. Hertil kommer så det tredje karakteristiske træk i Arbejdsorganisationens system: det kontrolleres at staterne opfylder de forpligtelser de har påtaget sig.

Kontrollen udøves på forskellige måder, der gensidigt supplerer hinanden. For det første skal de enkelte regeringer aflægge beretning til Arbejdsorganisationen om de love og administrative forskrifter hvorved de internationale forpligtelser gennemføres. Beretningerne gennemgås kritisk af en særlig komité bestående af uafhæn-

gige sagkyndige fra forskellige lande. Er den nationale lovgivning i et eller andet land mangelfuld, gøres regeringen opmærksom på manglerne, og bliver fejlene derefter ikke rettet, fremdrages forholdet i komiteens årlige beretning til organisationens hovedorgan, den internationale arbejdskonference. Her må regeringens repræsentanter stå for skud, ikke blot fra andre regeringsrepræsentanter men også fra de faglige organisationer. En regering, og specielt dens repræsentant på konferencen, skal være meget tykhuset for at kunne holde sig ufølsom over for denne offentlige kritik for et internationalt forum. At fagorganisationernes repræsentanter deltager i debatten er en garanti for at der ikke tages overdrevne diplomatiske hensyn. Selve organisationens tredelte struktur er på denne måde et væsentligt led i kontrolsystemet.

Det har været meningen at hvert enkelt lands faglige organisationer også på anden måde skulle kobles ind i systemet, idet der er givet dem adgang til at fremsætte deres bemærkninger til regeringens beretning til komiteen og således påvise eventuelle unøjagtigheder eller fortielser. Mærkværdigvis har fagorganisationerne kun i meget ringe grad udnyttet denne mulighed for at gøre kontrollen effektiv.

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

Et andet led i det internationale kontrolsystem er en adgang til at klage til Arbejdsorganisationen over tilsidesættelse af indgåede forpligtelser. Klage kan indgives af en regering mod en anden, eller af en faglig organisation mod en regering. Erfaringerne med hensyn til regeringsklager er ganske ejendommelige og må vække til eftertanke. I de første 40 år blev denne klageadgang aldrig benyttet. Derefter fulgte i 1961 med kort mellemrum to klager; den ene rejst af Ghana mod Portugal med påstand om at konventionen til forhindring af tvangsarbejde blev krænket i Portugals afrikanske territorier; den anden er rejst af Portugal mod Liberia med påstand om, at denne stat krænkede samme konvention. Ingen kan være i tvivl om, at politiske motiver, og ikke umiddelbar omsorg for menneskerettighederne, inspirerede disse to klager. Ghanas klage var et led i de afrikanske staters forsøg på at kompromittere Portugals kolonipolitik. Portugals klage var svar på tiltale. Hensynet til de mennesker det drejede sig om fortonede sig i det uvisse. Om sagernes realitet kun dette: to nedsatte undersøgelseskommissioner fastslog, at ingen af de indklagede stater fuldtud havde opfyldt deres forpligtelser efter konventionen, og

DEN INTERNATIONALE ARBEJDSORGANISATION OG MENNESKERETTIGHEDERNE

anbefalede visse reformer, som staterne gik ind på at gennemføre.

Klage kan endvidere rejses af fagforeninger eller arbejdsgiverorganisationer, være sig mod deres egen eller en fremmed regering. Mærkværdigvis er også denne klageadgang kun sjældent benyttet. Fagforeninger synes i almindelighed at foretrække aktion på det nationale plan fremfor at udnytte mulighederne i de internationale institutioner.

Kun en speciel procedure vedrørende krænkelser af organisationsfriheden er benyttet i større omfang. Dette er på den anden side ikke uvæsentligt, for friheden til at organisere sig uden statsmagts indgriben er en forudsætning ikke blot for at store befolkningsgrupper i de enkelte lande kan varetage deres interesser, men også for at den Internationale Arbejdsorganisations system kan fungere efter sin hensigt.

Både direkte og indirekte står de faglige organisationer således i centrum af dette system. Grundopfattelsen er kollektivistisk, i overensstemmelse med arbejderbevægelsens traditioner. Det er klassen og gruppen rettighederne tilkommer, ikke individet. Mod en faglig organisations vilkårlighed over for sine medlemmer, eller mod

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

organisationstvang i det hele taget, yder systemet ingen beskyttelse.

Det er jo ikke ukendt, at situationer kan forekomme, hvor den enkelte har interesse i ikke ubetinget at skulle underkaste sig en faglig organisations beslutninger. FN's menneskeretserklæring søger at tilgodese denne interesse, idet den siger at ingen kan tvinges til at være medlem af en forening. Men dette princip er aldrig blevet optaget i nogen bindende international retsregel, og specielt ikke i nogen af arbejdskonventionerne om organisationsfrihed.

I konsekvens af denne kollektivistiske grundopfattelse anerkender den Internationale Arbejdsorganisations system ikke nogen ret for den enkelte til direkte at påkalde den internationale beskyttelse mod krænkelse af de rettigheder, som følger af arbejdskonventionerne. Kun gennem sit fagforbund, eller eventuelt sin regering, kan den enkelte arbejder sætte den internationale kontrol i funktion. En individuel klageret ville være en naturlig slutsten i et system, hvis formål dog i sidste instans er at gøre tilværelsen menneskelig for den enkelte, men denne slutsten mangler.

Hvilken vægt man nu end vil tillægge dette negative træk i systemet, kan kontrolsystemets

DEN INTERNATIONALE ARBEJDSORGANISATION OG MENNESKERETTIGHEDERNE

fuldkommenhed naturligvis aldrig være et mål i sig selv. Det kan kun være et middel til at opnå det, der er det egentlige mål, nemlig effektivt at gennemføre de internationale regler i de enkelte staters retsorden. Også andre midler kan være egnede, og den Internationale Arbejdsorganisation har mange strenge på sin bue.

Ikke mindst de mange nye lande modtager gennem organisationens eksperter direkte bistand til at udforme en tidssvarende national arbejdslovgivning og til at opbygge det nødvendige administrative apparat. Et væsentligt led i det enkelte lands administration er et effektivt arbejdstilsyn, som på stedet kan kontrollere at forholdene på arbejdspladserne svarer til lovgivningens og konventionernes krav, og som kan give anvisning på at afhjælpe mangler. I sin tekniske rådgivning gør arbejdsorganisationen en stor indsats på dette punkt.

Ligesom al anden teknisk bistand der ydes gennem FN eller de særlige institutioner forudsætter denne rådgivning, at modtagerstaten selv anmoder om den. Der er endnu lang vej til den orden, som undertiden foresvæver perfektionister, at den Internationale Arbejdsorganisation gennem sine egne udsendte inspektører skulle sikre sig at forholdene er i orden.

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

Her ville man røre ved det ømme punkt som altid på en eller anden måde dukker op, når talen er om international beskyttelse af menneskerettighederne, nemlig suverænitetsdogmet. Arbejdskonventionerne og det kontrolsystem der er opbygget i tilslutning til dem har allerede gjort store indhug i den traditionelle suverænitet. Men at tillade en international inspektion på deres eget territorium ville være mere end de fleste stater kunne forene med deres, ofte dyrekøbte, nationale selvstændighed.

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

I den brogede mosaik, som de gældende internationale forskrifter om menneskerettighederne udgør, er den europæiske menneskeretskonvention af 1950 et kraftigt og farverigt indslag. I forhold til de forskrifter der er udgået fra FN udmærker den sig navnlig ved, at den har omsat en række af menneskeretserklæringens almindelige principper til bindende regler der kan håndhæves af særlige internationale organer. I forhold til den Internationale Arbejdsorganisations system udmærker den sig ved, at en mere direkte virkende, og derfor mere effektiv kontrolmetode er taget i brug, nemlig en adgang for det enkelte menneske til direkte at klage til en international myndighed.

Konventionen er afsluttet inden for rammerne af Europarådet, der i 1949 oprettedes som en sammenslutning af en række vesteuropæiske stater. Den var, ligesom selve Europarådet, et barn af sin egen tid. Dette er ikke sådan at forstå, at tiden nu er løbet fra den, men man kan have sine tvivl, om det i dag, da Europas situation er en

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

ganske anden, ville være muligt at føre en så epokegørende nydannelse ud i livet.

Hvad var da Europas situation omkring 1950? Det jerntæppe der med Churchill's ord var gået ned over det europæiske fastland, fra Stettin ved Østersøen til Triest ved Adriaterhavet, var vel uigennemtrængeligt, men dog ikke på den måde at det beskyttede Vesteuropas lande mod truslen østfra, særligt fra Stalins Rusland. Som truslen opfattedes, var den dels militær – og reaktionen herpå blev Atlantpagten og NATO – dels politisk, sigtende på en omvæltning af den bestående demokratiske styreform i de vesteuropæiske lande. Et af svarene herpå blev Europarådet, hvis medlemsstater forpligtede sig til at stå sammen om at fastholde det parlamentariske demokrati og respekten for menneskerettighederne.

I FN havde de vesteuropæiske stater taget aktivt del i udformningen af verdenserklæringen om menneskerettighederne. De havde gjort den erfaring, at der mellem øst og vest var så dybtgående uoverensstemmelser i en række grundlæggende vurderinger, at erklæringens videreførelse i bindende folkeretlige forpligtelser ikke lå inden for rækkevidde hvis alle FN's medlemsstater skulle være med. Intet var da naturligere end at de vesteuropæiske lande tog dette skridt

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

alene. De havde det aktiv, som FN's stater manglede, nemlig en fælles ideologisk tradition. Den var tilmed gået styrket ud af den anden verdenskrig, og dens bærekraft var tilstrækkelig til et nyt og banebrydende eksperiment i internationalt samarbejde.

Den europæiske menneskeretskonvention går da for det første ud på, at de deltagende stater forpligter sig til at sikre alle borgere under deres myndighed visse nærmere bestemte frihedsrettigheder. Det katalog af rettigheder som konventionen definerer, svarer til de frihedsrettigheder som FN's erklæring opregner. Vi finder bestemmelser om retten til livet og den personlige frihed, beskyttelse mod tortur og anden umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf, beskyttelse mod tvangsarbejde, tros- og meningsfrihed, ytringsfrihed og foreningsfrihed, retten for en tiltalt til at blive anset for uskyldig indtil han er dømt, og retten til en retfærdig rettergang for en upartisk og uafhængig domstol.

Ligesom ved andre internationale forskrifter om menneskerettighederne er meningen også her først og fremmest den, at disse rettigheder skal sikres i hvert enkelt lands lovgivning. I en del lande, bl. a. også i Danmark, har det været nødvendigt at ændre tidligere gældende lovregler for

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

at bringe dem i overensstemmelse med de forpligtelser der følger af konventionen. I Norge måtte man endda ændre grundloven og ophæve den fra 1814 stammende regel om at jesuitter ikke måtte tales i riget.

I andre lande, bl. a. Holland, Belgien, Tyskland, Østrig og Italien er systemet et andet. Der gælder konventionens bestemmelser umiddelbart som bestanddel af landets egen retsorden, eventuelt som supplement til allerede tidligere gældende lovregler eller forfatningsbestemmelser. Det vil sige, at den der mener, at hans rettigheder ifølge konventionen er krænket, direkte kan påberåbe sig konventionens bestemmelser over for sit eget lands myndigheder og ved søgsmål for landets domstole. Det er klart, at den beskyttelse konventionen giver, på denne måde kan blive mere virkningsfuld end i lande hvor – som i de nordiske lande og England – konventionen ikke gælder som bestanddel af landets egen indre retsorden, men kun som en folkeretlig forpligtelse for staten.

En af de store vanskeligheder ved en juridisk forpligtende formulering af frihedsrettighederne er, som erfaringen fra FN har belyst, at bestemme de begrænsninger i frihedsrettighederne som er nødvendige til at bevare samfundsordenen

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

intakt, uden dog at udhule den enkeltes frihed. Vi lever i et samfund, hvor kriminaliteten er et alvorligt problem. Hvad nytter det at statens myndigheder er forpligtet til at respektere den enkeltes liv og ejendom, hans familieliv og privatliv, hvis uansvarlige medmennesker får frit spil. Statsmagten må i alles interesse kunne reagere med fornøden effektivitet og strengthed over for lovovertræderen. Det indebærer naturligvis ikke at forbryderen er retsløs, men samfundets retshåndhævelse må ikke svækkes af hensynet til at også han kan kræve respekt for sine menneskerettigheder.

Den rette ligevægt mellem disse modstridende hensyn kan ikke findes i nogen enkelt juridisk trylleformel, og den europæiske menneskeretskonvention har da heller ikke forsøgt det. Men den har på forskellig måde søgt at indkredse problemet.

Et første spørgsmål er dette: Kan den der selv virker for at omstyrte friheden, bringe sig i ly ved at henvise til konventionens garantier? Svaret er et klart nej. Konventionen siger udtrykkeligt, at ingen af dens bestemmelser må fortolkes på den måde, at de skulle berettige til nogen virksomhed eller handling der sigter til at tilintetgøre de rettigheder eller friheder, som kon-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

ventionen definerer. Denne regel er anvendt på det kommunistiske parti i Vesttyskland, der i 1956 blev opløst ved en kendelse af den tyske forfatningsdomstol. Partiets klage til den europæiske kommission blev afvist med den begrundelse, at partiet ifølge sit program virkede for en kommunistisk samfundsorden under diktatorisk styre, hvor friheden til at danne politiske partier og foreninger ikke ville blive respekteret. Derfor kunne det heller ikke påberåbe sig konventionens regler om de politiske frihedsrettigheder til sin egen fordel.

Konventionen anerkender ligeledes, at frihederne kan begrænses i alvorlige krisesituationer hvor folkets eksistens er truet. En situation hvor denne regel blev bragt til anvendelse, forelå i 1957 i Irland. Terrorister, der førte deres private krig mod England, blev af den irske regering interneret uden dom. Dette ville normalt være i strid med konventionens regler om den personlige frihed, men indgrebet blev anset for lovligt under hensyn til den alvorlige krise i Irlands forhold til England som terrorkampagnen havde fremkaldt. En lignende situation forelå på Cypern i de sidste år af det engelske kolonistyre. De engelske myndigheder blev her anset for berettiget til at fravige konventionens

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

regler om den personlige frihed og iværksætte internering af særligt mistænkte personer som modforholdsregel mod den partisanrig der blev ført mod det engelske styre.

En tredje gruppe af begrænsninger knytter sig til konventionens regler om privatlivets ukrænkelighed, religionsfrihed, ytringsfriheden samt forenings- og forsamlingsfriheden. Her tillader konventionen de begrænsninger, som fastsættes ved lov og i et demokratisk samfund er nødvendige til at beskytte den nationale sikkerhed, offentlig orden, sundheden eller sædelighed, eller andres ret og frihed. Meget vidtgående begrænsninger, vil man uvilkårligt sige, som alt for let lader sig misbruge af en hensynsløs statsmagt.

Netop på denne baggrund får konventionens garanti- og kontrolbestemmelser dobbelt vægt. I kraft af dem ligger den endelige afgørelse af hvorledes konventionens frihedsrettigheder skal forstås, og eventuelt kan begrænses, ikke hos hver enkelt regering, men hos fælles europæiske instanser. Klage over en regerings indgreb i borgernes frihed kan indgives til den europæiske menneskeretskommission, der fungerer som et organ for Europarådet i Strasbourg. Kommissionen kan efter en undersøgelse af klagen afgive indstilling enten til Europarådets minister-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

komité, der består af medlemsstaternes udenrigsministre, eller til den europæiske menneskeretsdomstol, der ligeledes er et organ inden for Europarådets rammer. Så vel ministerudvalget som domstolen kan afgøre sagen med bindende virkning for den indklagede stat. Inden sagen når så langt påhviler det imidlertid kommissionen at søge opnået en mindelig løsning. Dette betyder ikke en løsning, hvorved menneskerettighederne helt eller delvis ofres som led i et forlig, men en løsning der tilgodeser menneskerettighederne uden at sagen behøver at føres igennem til endelig dom. Kommissionen kan på denne måde, som det er sket i nogle tilfælde, tilskynde til at den indklagede regering reformerer sin lovgivning og administrative praksis.

I et sådant kontrolsystem må det nødvendigvis blive et meget centralt spørgsmål hvorledes en sag kan rejses. Herom kan vi straks fastslå, at der ikke er noget af Europarådets organer der af egen drift – lig en anden ombudsmand – kan tage sagen op, den være sig nok så alvorlig. Det er nødvendigt at der indgives klage. To muligheder herfor er åbnet i konventionens system. Den ene er, at en regering altid kan klage over en anden. Det er en mulighed, som siden konventionens ikrafttræden i 1953 kun har været

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

udnyttet to gange. Første gang var det den græske regering der indklagede den britiske regering i anledning af forholdene på Cypern i de sidste år af kolonistyret på øen. Anden gang var det Østrig der rejste klage mod Italien i anledning af en retssag for italienske domstole mod medlemmer af det tysktalende mindretal i Sydtyrol. I begge tilfælde er klageretten således blevet udnyttet til beskyttelse af befolkningsgrupper, der havde nationale tilhørsforhold til den klagende stat. I øvrigt har man gjort den erfaring, ligesom i den Internationale Arbejdsorganisation, at diplomatiske og udenrigspolitiske hensyn er bestemmende for om en regering vil benytte sig af en klageret mod en anden regering. Blandt stater der, som Europarådets medlemsstater, står på en – i alt fald officielt – ven-skabelig fod med hinanden, bliver en sådan klageret derfor nærmest en skueret. Konventionens grundtanke som har været at skabe en slags kollektiv garanti bestående deri, at enhver stat skulle kunne rejse sag ud fra en almindelig fælles europæisk interesse i at værne menneskerettighederne, har ikke vist sig levedygtig. Den eneste drivkraft er til syvende og sidst hver enkelt stats nationale egeninteresse.

Under disse omstændigheder får det da særlig

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

betydning, at konventionen også åbner en anden klagemulighed. Enhver privatperson, der mener at have været udsat for en krænkelse af de rettigheder konventionen anerkender, kan indgive klage til den europæiske kommission. Det er dog en forudsætning, at den stat han klager over har anerkendt denne private klageret på forhånd ved en særlig erklæring over for Europarådet. De fleste af Europarådets medlemsstater, bl. a. Tyskland, Østrig, England og de nordiske stater, men ingen af Middelhavslandene, har afgivet sådan erklæring, og flere tusinde klager er allerede behandlet i de første ti år denne ordning har været i kraft.

Således som kommissionen er organiseret, bestående af medlemmer der har deres livsgerning i deres hjemland, og som derfor ikke kan ofre deres fulde tid på arbejdet i kommissionen, er det en selvfølge, at den må have mulighed for at afvise de mange sager der ikke har principiel karakter eller er af livsvigtig betydning for klagerne. Hvis kommissionen allerede ved en foreløbig undersøgelse af sagen kan fastslå at klagen er grundløs, kan den afvise sagen. Den må navnlig også kunne afvise enhver klage, der er mulighed for at få tilgodeset i det pågældende land selv. Med et teknisk udtryk siger man at de na-

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

tionale retsmidler må være udtømt. Det vil sige at der må være anlagt sag for landets egne domstole hvor dette er muligt, eller klage til overordnede administrative myndigheder må være forsøgt, og sagen må forgæves være ført igennem til højeste instans, før der kan klages til den europæiske kommission. Den internationale kontrol er med andre ord kun en sidste og yderste garanti, som træder i funktion, hvis landets eget retssystem har svigtet.

Selv med denne begrænsning har erfaringen imidlertid vist, at kontrollen kan blive effektiv. Et af de problemer der er rejst i konkrete sager, men endnu ikke endeligt afgjort, er spørgsmålet om hvor længe en sigtet i en straffesag kan holdes i varetægtsfængsel inden hans sag bliver pådømt. I nogle tilfælde fra Østrig og Tyskland er personer, der har været sigtet for bedrageri, blevet holdt fængslet mere end to år inden tiltale er blevet rejst. Kommissionen har udtalt som sin opfattelse, at dette var for længe. Selv om sagerne har været indviklede og krævet omfattende forundersøgelser, har kommissionen ment, at hensynet til den sigtede, der jo har ret til at blive anset for uskyldig så længe han ikke er endelig dømt, måtte gå forud. Man måtte kunne kræve af den enkelte stat, at den organiserer sit rets-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

væsen på en måde der sikrer, at sådanne lange fængslingsperioder undgås.

Endelig afgørelse af disse – og andre – sager kan imidlertid ikke træffes af kommissionen. Hvad kommissionen derimod kan, er at indbringe sagen for den europæiske menneskeretsdomstol, der består af en dommer for hver af Europarådets medlemsstater, og denne domstol kan – forudsat at vedkommende stat har anerkendt dens kompetence – afgøre sagen ved endelig dom.

Kun få sager er hidtil kommet for domstolen, men der er al grund til at vente, at dens betydning og autoritet vil blive befæstet i årene der kommer. En meget vigtig sag verserer i denne tid for domstolen. Den vedrører undervisnings sproget i de belgiske skoler. Lovgivningen har fastsat meget skarpe grænser mellem landets to officielle sprog, flamsk og fransk, og fransktalende forældre der bor i flamsksprogede distrikter, har klaget over at deres børns muligheder for at blive uddannet på modersmålet som følge heraf er stærkt begrænset. Denne lovgivning søger at regulere en af de vigtigste sider af forholdet mellem de to folkegrupper i Belgien. I denne sag har det vist sig, hvorledes spørgsmålet om beskyttelse af menneskerettighederne kan be-

DEN EUROPÆISKE MENNESKERETS- KONVENTION

røre selve livsnerven i en stats eksistens. Lige-
gyldigt hvilken afgørelse der bliver truffet af dom-
stolen, vil den gribe ind i ømtålelige problemer
som i årevis har stået i brændpunktet i belgisk
politik.

Alene dette, at et sådant spørgsmål kan hen-
skydes til bindende afgørelse af en fælles-euro-
pæisk domstol, er et epokegørende skridt på
vejen til en effektiv international beskyttelse af
menneskerettighederne.

LIGHED, DISKRIMINATION OG KOLONIERNES FRIGØRELSE

Lighedskravet har til stadighed haft en central placering i kampen for menneskerettighederne. Dets ideologiske grundlag er klart og enkelt. Med udgangspunkt i kristendommens læresætninger har den naturretlige filosofi udformet læren om at alle mennesker fra skaberens hånd er lige og derfor må nyde lige rettigheder. Dette var det ledende motiv i den nordamerikanske uafhængighedserklæring af 1776 og i den franske menneskeretserklæring af 1789. Alle senere rettighedserklæringer, nationale såvel som internationale, har i forskellige variationer gentaget det samme tema.

Den filosofiske og politiske bekendelse til dette naturbestemte lighedskrav satte sit spor på samfundsudviklingen, men kun langsomt og ufuldstændigt. Der gik næsten 100 år fra den nordamerikanske frihedserklæring til negerslaveriets afskaffelse i USA. Den nedarvede samfundsstruktur, som både i Europa og andre verdensdele var bygget på dybtgående klasseforskelle, har kun langsomt ladet sig ændre.

LIGHED, DISKRIMINATION OG KOLONIERNES FRIGØRELSE

Man behøver blot at tænke på den særlige forgrening af lighedskravet der tager sigte på kvindens ligestilling med manden. Endnu den dag i dag er det vel kun i et fåtal af verdens lande man kan sige at kønnenes ligeberettigelse er slået igennem i den sociale og politiske struktur. De mange proklamationer og konventioner, som FN's organer har vedtaget om kvindens ligestilling på sociale og politiske områder, er vigtige led i en reformpolitik. De tjener som murbrækkere i mange lande, men den mur af træghed, fordomme og fast forankrede sociale positioner som skal gennembrydes, er mange steder tilstrækkelig stærk til at holde stand en rum tid endnu.

Hertil kommer at selve lighedsprincippet rummer en vis indre selvmodsigelse. Mennesker er jo forskellige, heldigvis da. Uanset de biologiske fællestræk der adskiller menneskeslægten fra andre biologiske arter, er der betydelige forskelle, både fysisk og åndeligt, mellem individer. Er det netop ikke et almentmenneskeligt fremskridt, at samfundet tager hensyn til disse individuelle forskelle? Det er i øvrigt heller ikke uden interesse at lægge mærke til, at en af de politiske doktriner der mest energisk har bekæmpet nedarvede privilegier, nemlig Marxismen, kræver at enhver skal yde efter sin evne og nyde efter sit be-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

hov. Vanskeligheden, ikke blot for Marxismen men også for enhver anden samfundsfilosofi eller doktrin, er netop at afgøre hvilke forskelle i samfundets behandling af dets medlemmer der er retfærdigt begrundet i forskelle mellem individer, og hvilke der er uforenelige med den naturgivne lighed mellem menneskelige væsener.

Hermed er vi midt inde i problemet diskrimination. I den sprogbrug der efterhånden har fæstnet sig er ordet diskrimination ensbetydende med en ugunstig forskelsbehandling, som ikke er rimeligt og sagligt begrundet. De krav der formuleres i menneskeretserklæringerne går da ud på, at der ikke må gøres sådan forskel mellem mennesker blot fordi de tilhører forskellige racer, køn, sociale grupper, taler forskellige sprog, har forskellig religion eller politisk overbevisning eller i det hele taget indtager forskellig samfundsmæssig stilling.

Den side af problemet der har stået i forgrunden i den internationale debat er racediskriminationen. Forskellige tråde er løbet sammen i FN's og andre internationale organisationers bestræbelser for at hindre forskelsbehandling på grund af race. Antisemitismen i Central- og Østeuropa i tiden op til og under den anden verdenskrig gav sig så umenneskelige udslag at den

LIGHED, DISKRIMINATION OG KOLONIERNES FRIGØRELSE

øvrige verden ikke kunne vise problemet fra sig, selv efter Hitler-styrets fald. En anden faktor var de europæiske kolonimagters herredømme over de mange ikke-europæiske folkeslag i andre dele af verden. For disse folkeslag indebar kolonistyret en sådan fornægtelse af deres elementære krav på lighed, at de måtte reagere derimod så snart de overhovedet blev sig uligheden bevidst. Reaktionen blev kampen for koloniernes frigørelse, der jo så i øvrigt – historiens muse smiler ironisk – benyttede sig netop af det ideologiske arsenal, der i sin oprindelse stammede fra vesteuropæisk samfundsfilosofi, navnlig lighedskravet og folkenes selvbestemmelsesret.

Kolonifolkene kunne samtidig drage fordel af en gunstig verdenspolitisk konjunktur. I det magtpolitiske spil mellem stormagtsgrupperne fandt Sovjet-Unionen en ikke uvelkommen mulighed for at svække de vesteuropæiske stater ved direkte og indirekte at støtte kolonifolkene. På den anden side kunne og ville USA og de latinamerikanske stater, hvis egen frihedskamp mod europæiske kolonimagter jo stadig levede i den nationale bevidsthed, ikke modarbejde denne udvikling.

Et dramatisk højdepunkt nåede denne kamp mod kolonialismen på FN's generalforsamling i

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

efteråret 1960. Det var få måneder efter at begivenhederne i forbindelse med Congos frigørelse fra belgisk styre havde fremkaldt en alvorlig international krise. FN's hurtige indgriben havde afskåret Sovjet-Unionen fra at vinde fodfæste i Afrika, og Khrushchev var indstillet på at skaffe sig oprejsning og hævn. Han foreslog at Generalforsamlingen skulle vedtage en kategorisk fordømmelse af kolonialismen og kræve alle koloniers øjeblikkelige frigørelse. De afrikanske og asiatiske stater veg tilbage for at give sig ind under Sovjet-Unionens førerskab, men udnyttede situationen til at fremsætte og gennemføre deres eget forslag. Det insisterede ikke på øjeblikkelig frigørelse, men gik i øvrigt ud på det samme. I denne »Erklæring om kolonifolkernes selvstændighed« fastslås det, at underkastelse under fremmed herredømme er en fornægtelse af fundamentale menneskerettigheder, at alle folk har ret til selvbestemmelse. Det tilføjes at utilstrækkelig politisk og økonomisk forberedelse aldrig må tjene som påskud til at forhale uafhængigheden.

Uden i øvrigt at forfølge afkoloniseringens forløb i enkeltheder kan vi konstatere dens resultater. Antallet af verdens selvstændige stater er fordoblet i løbet af 20 år. I De Forenede Na-

LIGHED, DISKRIMINATION OG KOLONIERNES FRIGØRELSE

tioner, som har været den vigtigste skueplads for dette drama, har disse mange nye stater fundet et forum hvor de kan deltage som ligeberettigede i debatten om verdensproblemerne og fortsætte deres kamp mod de rester af kolonistyret, der endnu er tilbage.

Den folkenes selvbestemmelsesret, som påberåbes i denne kamp, hører ikke til de traditionelle menneskerettigheder, hverken de klassiske frihedsrettigheder eller den nyere tids økonomiske og sociale rettigheder. I sin oprindelse er den knyttet til de europæiske staters kamp om deres indbyrdes grænser. Napoleon III i forrige århundrede og præsident Wilson under den første verdenskrig gjorde sig til talsmænd for at folkene selv, gennem frie afstemninger, skulle have ret til at bestemme, til hvilken stat de skulle høre. I sin fulde konsekvens er denne selvbestemmelsesret aldrig gennemført i Europa. Den rummer i øvrigt en række indre uklarheder. Hvorledes afgrænse den eller de befolkningsgrupper der skal have adgang til at tilkendegive deres mening? Hvornår og ved hvilke lejligheder skal de have denne adgang? Hvor stort et flertal skal der til for at binde et mindretal, og hvilke rettigheder skal sikres mindretallet hvis det mod dets vilje indlemmes i en fremmed stat?

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

I kolonifrigørelsen har disse problemer ikke voldt nogen bekymring. Man har simpelt hen sat sig ud over dem og opfattet selvbestemmelsesretten som en ret til at frigøre sig for det europæiske fremmedherredømme. De stater der i FN har støttet og fremskyndet denne proces er gået et skridt videre og har hævdet at selvbestemmelsesretten i sig selv hører til de fundamentale menneskerettigheder, ja endog er af mere fundamental karakter end de øvrige rettigheder. De to konventionsudkast, der har været forhandlet om i FN i mange år, dels om borgerlige og politiske rettigheder, dels om økonomiske og sociale rettigheder, indledes begge med følgende bestemmelse: »Alle folk har ret til selvbestemmelse.« Kolonierklæringen fra 1960 er allerede omtalt. I en af de mange andre resolutioner, FN's generalforsamling gennem årene har vedtaget om spørgsmålet hedder det at »folkenes og nationernes ret til selvbestemmelse er en forudsætning for den fulde nydelse af alle grundlæggende menneskerettigheder.«

Ser vi da på situationen i de mange nye stater der på selvbestemmelsens grund er opstået i Asien, Afrika og det caribiske område, må vi konstatere, at frigørelsen fra det europæiske fremmedherredømme ikke har været den trylle-

formel der har kunnet løse menneskeretsproblemerne i disse lande. For det første er det karakteristisk at de nye staters grænser er identiske med de gamle koloniers. Men kolonigrænserne er i sin tid blevet fastlagt mere eller mindre tilfældigt, ofte som resultat af militær erobring eller simpelt hen ved at slå streger på et landkort fremlagt på et diplomatisk forhandlingsbord. Den indfødte befolknings etniske, sproglige, religiøse eller kulturelle tilhørsforhold er derimod sjældent, om overhovedet nogen sinde lagt til grund. Etnisk sammenhængende grupper er delt mellem forskellige stater, medens den enkelte stat i mange tilfælde består af en kompliceret mosaik af forskellige grupper, eller dog i alt fald rummer betydelige mindretalsgrupper. Noget anerkendelse eller sikring af disse mindretals rettigheder er der normalt ikke tale om. Hvor der lejlighedsvis er indsat bestemmelser i en ny stats forfatning om forholdet mellem forskellige befolkningsgrupper, er systemet hurtigt brudt sammen under begivenhedernes pres, som forholdene på Cypern kan illustrere det.

Hertil kommer, at den politiske og sociale struktur i de fleste af de nye lande er for svag til at bære et stabilt statsstyre. Den interne politiske magtkamp mellem rivaliserende grupper

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

eller enkeltpersoner tvinger magthaverne til at værge sig mod kup. Ytringsfrihed, foreningsfrihed, ja selv personlig frihed og respekten for medmenneskers liv går med i købet. Set udefra tager det sig ud som om frigørelsen fra fremmedherredømmet er betalt med tabet af individuelle frihedsrettigheder. Hvad vi ikke udefra kan bedømme er, om de implicerede anser prisen for høj. Der er imidlertid mange vidnesbyrd om, at den hvide mands herredømme, med dets forudsætning om den ene races overlegenhed over den anden, opleves som den mest ydmygende af alle krænkelser af den menneskelige værdighed.

Det er i alt fald synspunkter af denne art der forklarer den vedholdenhed hvormed de asiatiske og afrikanske stater, med støtte af de østeuropæiske, har ført deres kamp i FN mod race-diskriminationen i dens forskellige former.

Begyndelsen var et indisk initiativ i FN's allerførste år. På generalforsamlingen i 1946 rejste Indien klage mod Sydafrika over den forskelsbehandling der var blevet iværksat til skade for de mange mennesker af indisk afstamning der lever i Sydafrika. Først seks år senere, i 1952, blev dette spørgsmål kædet sammen med forskelsbehandlingen til skade for de indfødte afrikanske befolkningsgrupper. Med årene, og

LIGHED, DISKRIMINATION OG KOLONIERNES FRIGØRELSE

ikke mindst efter at så mange nye afrikanske stater er optaget som selvstændige medlemmer af FN, er det denne sidstnævnte side af den sydafrikanske politik der har stået i centrum af debatten.

Det særligt graverende ved Sydafrikas racepolitik, der jo betegnes ved ordet »apartheid« – direkte oversat adskillelse – er at statsmagten bevidst og hårdhændet tilstræber at holde de forskellige racemæssige grupper adskilt, og afskærer de befolkningsgrupper, der ikke er af europæisk afstamning, fra politisk og social indflydelse. Over for denne bevidste og faste politik har FN's organer stået magtesløse. Der er vedtaget fordømmelser og formaninger, fremsat trusler og tilbud om konstruktiv hjælp for at løse de sociale problemer som ligger bag racepolitikken, men alt har hidtil været forgæves. De internationale instanser har ikke magtmidler at sætte ind over for den stat, som nægter at underkaste sig den internationale kontrol.

På denne baggrund er det derfor kun med en behersket optimisme man kan konstatere, at kampen mod racediskriminationen dog har sat sig positive spor. Der er vedtaget en række konventioner, hvorved de stater som frivilligt tilslutter sig disse konventioner, forpligter sig til

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

at forhindre og undertrykke diskrimination i almindelighed, eller specielt racediskrimination. I den Internationale Arbejdsorganisation vedtoges i 1958 en konvention mod diskrimination i beskæftigelse og erhverv. I UNESCO vedtoges to år senere en konvention mod diskrimination ved adgang til undervisning og uddannelse. Det særlige ved alle disse konventioner er, at de ikke blot foreskriver at staternes egne myndigheder, være sig lovgivende eller administrative, skal behandle alle lige. De foreskriver også, at private borgere skal undgå forskelsbehandling, f. eks. ved antagelse af arbejdskraft og udlejning af boliger, og at myndighederne skal søge at påvirke de private i denne retning. Det skal endog gøres strafbart at udbrede nogen lære som er baseret på racefordomme.

I tilknytning til UNESCO konventionen og FN's konvention er oprettet særlige internationale kommissioner som skal kunne behandle klager og konstatere krænkelse. Mønstrer er i store træk det samme som kendes fra den europæiske menneskeretskommission, der tidligere er omtalt. Der skal således kunne rejses klage af private over for de stater, som specielt underkaster sig denne private klageret.

Hvor mange stater der vil påtage sig disse

LIGHED, DISKRIMINATION OG KOLONIERNES FRIGØRELSE

vidtgående forpligtelser står endnu hen i det uvisse, og det er for tidligt at bedømme de muligheder konventionerne rummer. De kommende års erfaringer må afventes med interesse og spænding. At de afrikanske stater vil søge alle de nye muligheder udnyttet i deres kamp mod racediskriminationen er givet. Og at de vil sætte ind på dette punkt, snarere end på beskyttelse af menneskerettigheder i almindelighed, er sandsynligt.

Med de lovende perspektiver som disse nye bestræbelser åbner, tegner sig således også en udviklingslinje som nok kan give anledning til visse bekymringer. Hvis prisen for at opnå lighed mellem racerne skal være, at kravet om respekt for de traditionelle frihedsrettigheder afsvækkes, er spørgsmålet, hvor stort det samlede fremskridt har været.

RESULTATER OG MULIGHEDER

Prøver man at sammenfatte de mange enkeltheder, som er behandlet i det foregående, må det blive i et helhedsbillede der er præget af skarpe kontraster, men også af dynamisk kraft.

De resultater der er opnået i form af internationale erklæringer og konventioner om menneskerettighederne, rummer ikke blot indre modsigelser, men står også på mange punkter i grel modsætning til den virkelighed vi møder uden for de internationale konferencesale.

Ubestrideligt er det imidlertid, at en kolossal udvikling er sat i gang. Menneskerettighederne, og dermed forholdet mellem individ og samfund, er spørgsmål som nu ikke længere angår den enkelte stat og finder deres løsning inden for dennes rammer. Det er problemer der angår menneskeheden som helhed – den menneskehed hvis enhed understreges stærkere og stærkere af den tekniske og økonomiske udvikling – og problemernes rette løsning er blevet centrale opgaver for staternes internationale politik.

Ved bedømmelsen af de hidtil opnåede resul-

RESULTATER OG MULIGHEDER

tater og de muligheder den fortsatte udvikling rummer melder sig følgende spørgsmål: Er det gennem den internationale debat om menneskerettighederne lykkedes at nå frem til en vis fælles opfattelse af hvad der er og bør være det rette forhold mellem individ og samfundsmagt? Er staternes og folkeslagenes vurdering af dette forhold tilstrækkeligt ensartet til at vi på grundlag af den kan opbygge en sammenhængende retlig struktur?

I en verden der rummer så mange forskellige stats- og samfundsformer som tilfældet er, ville det være forbavsende, om vi uden videre kunne svare ja på disse spørgsmål, og det kan vi da heller ikke. Det forbavsende er imidlertid, at vi trods alt kan konstatere betydelige tilnærmelser mellem de modstående vurderinger. Den almindelige tilslutning til FN's verdenserklæring om menneskerettighederne af 1948 er i denne sammenhæng værd at bemærke. Ganske vist hører vi lejlighedsvis fra de nye afrikanske stater det standpunkt hævdet, at verdenserklæringen som er vedtaget uden deres medvirken ikke fuldtud afspejler deres opfattelser, og at den må revideres for virkelig at kunne gælde som universel. Det har dog hidtil kun været spredte røster der har hævet sig for dette standpunkt. I bred al-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

mindelighed samles både nye og gamle stater om at anerkende verdenserklæringen som normgivende.

Det er ikke mindre bemærkelsesværdigt, at de tanker som både de nye stater og de socialistiske stater i Østeuropa har forfægtet med hensyn til kolonifrigørelse og bekæmpelse af racediskrimination, er blevet almindeligt accepteret af de vesteuropæiske stater. Med de få undtagelser som tjener til at bekræfte reglen har alle stater nu forlængst anerkendt kolonifolkenes selvbestemmelsesret, ikke blot som en verdenspolitisk nødvendighed, men også som et retfærdighedskrav. Det samme gælder FN's erklæringer om racediskrimination, omend der netop i dette spørgsmål ofte er en foruroligende afstand mellem regeringernes officielt tilkendegivne standpunkter og den holdning private borgere indtager over for medborgere af anden race.

Den brede tilslutning til de store principerklæringer er imidlertid kun den overflade der dækker over en række dybtgående modsætninger. Med en vis forenkling kan det måske udtrykkes som forskellige vurderinger af prioritetsordenen eller rangfølgen mellem de forskellige grupper af rettigheder.

De nye stater sætter ganske ubetinget frigørel-

RESULTATER OG MULIGHEDER

sen fra kolonialismen på førstepladsen. Og ved kolonialisme forstår de ikke blot det egentlige direkte kolonistyre, men også den form for fremmed politisk indflydelse som følger med økonomisk indflydelse. Frigørelse for økonomisk afhængighed af de tidligere kolonimagter er vel nu i de fleste tilfælde en utopi, og ikke mindst når den nye stat vil anlægge en aktiv udviklingspolitik. Men ofte ser vi, at kampen mod kolonialismen i alle dens forgreninger føres med bevidst prisgivelse af de økonomiske og sociale fordele som kunne opnås ved en mindre kompromisløs holdning. De økonomiske og sociale rettigheder, som FN's verdenserklæring definerer, sættes altså ikke højest på værdiskalaen.

De egentlige frihedsrettigheder kommer endnu længere nede på skalaen. Den individualistiske livsopfattelse de udspringer af, svarer vel i det hele taget ikke til de sociale behov i primitive samfund, hvor kollektiv indsats er en eksistensbetingelse. Og den hastige omdannelse af samfundsstrukturen der sker i de fleste af de nye stater, levner heller ikke megen plads for at respektere individet. Den afføder adskillig nød og ulykke for den enkelte, der rives ud af den nedrivede sociale struktur uden at kunne finde en plads i den nye. Alligevel søges samfundets om-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

dannelse fremskyndet, uden hensyn til om den enkelte derved opnår større eller mindre umiddelbar lykke og tilfredshed. Det er stadig de kollektive samfundsbehov som er de primære. Kun gennem en løsning af de fælles økonomiske og sociale problemer søger man på længere sigt at skabe tålelige vilkår for den enkelte.

Hertil kommer at det er de færreste af de nye stater der har en politisk struktur som er tilstrækkelig fast og stabil til at muliggøre et liberalt styre. Gennemførelsen af dybtgående økonomiske og sociale reformer forudsætter i sig selv en stærk statsmagt. Når tilmed den politiske struktur er så løs, at selve statsmagtens opretholdelse kræver hårdhændede metoder, levnes der ikke megen plads til individets rettigheder og friheder. Afvigende meninger, kritik og politisk opposition tolereres ikke.

I de socialistiske stater i Østeuropa kan man på tilsvarende måde iagttage, hvorledes samfundsforholdene påvirker vurderingen af menneskerettighedernes indbyrdes rang. For det første har der selv inden for den socialistiske lejr været nationale strømninger som med krav om uafhængighed og selvbestemmelsesret har sat sig op mod en enkelt stormagts dominerende økonomiske og politiske indflydelse. Som et andet lig-

hedspunkt kan man konstatere at disse landes befolkning i bred almindelighed har accepteret, at sikringen af et vist minimum af materielt velværd måtte have prioriteten fremfor de individuelle frihedsrettigheder. Men det har også kunnet konstateres, at når disse materielle goder er sikret og en vis levestandard er nået, melder sig kravet om sikring af individets frihed over for statsmagten. Det svælg der har bestået mellem øst og vest i vurderingen af forholdet mellem individ og samfund mindskes for hver dag den økonomiske udvikling bringer de to samfundstyper nærmere hinanden.

Måske står vi her ved kernen i menneskerettighedernes internationale problem. En fælles formulering af den enkeltes ret over for samfundet må udspringe af en fælles vurdering der kan accepteres af menneskeheden som helhed. I en sådan fælles vurdering må nødvendigvis indgå et væsentligt ideologisk element som er acceptabelt for alle. En uomgængelig forudsætning vil det desuden være, at også det materielle grundlag for samfundslivet har et vist ensartet præg. De mest skrigende modsætninger mellem folkenes materielle levevilkår må udjævnes. Ulandsarbejdet får under denne synsvinkel en ny dimension.

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

Men samtidig med at u-landene hjælpes frem, løber udviklingen hastigt videre også i de højt industrialiserede samfund. Vi må dagligt spørge os selv hvorledes vi kan tilpasse vort samfund til de vilkår den nye teknik skaber. Hvilken betydning vil friheden have i en fremtidig verden hvor vigtige livsfunktioner styres elektronisk? Det repræsentative folkestyre, som jo var den politiske form liberalismen og dens frihedsrettigheder hvilede på, har i dag trange kår i verden som helhed. Vil det kommende samfund kræve en ny styreform med tyngdepunktet hos specialisterne?

Ingen kan svare sikkert på disse spørgsmål, heldigvis da. Heller ikke kan vi med sikkerhed sige, hvormange af de sandheder, som naturretslæren proklamerede som evigtgyldige, der vil overleve. Spekulationer herover tjener vel imidlertid ingen nytte og hjælper os i alt fald ikke til en bedre forståelse af de problemer vi umiddelbart står overfor.

Det internationale samarbejde om beskyttelse af menneskerettighederne, som vi kan iagttage det i dag, er jo ikke blevet stående ved forsøg på at formulere principperne. Det er gået videre og har taget sigte på at indordne staterne i et system af gensidige retlige forpligtelser, hvis over-

holdelse sikres af internationale myndigheder. Det kan ikke undre, at denne del af helhedsbilledet er præget af mørke farver uanset de mere opmuntrende indslag der findes.

Det ligger i selve det internationale samfunds retlige karakter, at internationale beslutninger kun binder de stater der frivilligt accepterer dem. Selvstændige stater kan principielt ikke forpligtes uden deres samtykke. De kan på forhånd anerkende et internationalt organs vedtagelser som bindende, men selv da er det i kraft af denne frivillige anerkendelse på forhånd, de forpligtes. Nogen fælles international lovgivningsmagt eksisterer ikke.

De store principerklæringer om menneskeretighederne har derfor ikke formel retlig gyldighed, uanset at de som politiske programerklæringer kan virke normgivende. Og den håndhævelse der skal til for at ændre et almindeligt princip til en effektiv retsregel, kan i alt fald ikke sættes ind over for en stat som ikke ved sin egen frivillige beslutning har påtaget sig en retlig forpligtelse og underkastet sig håndhævelsen af det system hvori den indgår.

Selv den form for international retshåndhævelse som alene består i, at en uafhængig domstol pådømmer en klage mod en stat, forudsæt-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

ter at den indklagede stat under en eller anden form har anerkendt domstolens myndighed. Det er et af de karakteristiske træk i vore dages internationale retssystem, at et betydeligt flertal af verdens stater – navnlig alle østeuropæiske og det langt overvejende antal af de nye stater – nægter at underkaste sig nogen international domstol. Selv ikke FN's domstol i Haag, af hvis femten dommere de seks nu stammer fra asiatiske og afrikanske lande og de to fra østeuropæiske lande, er de villige til at underkaste sig.

Så meget mindre er de rede til at anerkende nogen domstol der skal påkende spørgsmål om menneskerettighedernes krænkelse. Herved, siger de nye lande, ville de fraskrive sig en del af den suverænitet de netop har tilkæmpet sig. Helt udelukket er det, at de vil anerkende en ret for deres borgere til at indklage deres egen regering for en international instans i anledning af påståede krænkelser af menneskerettighederne. Det ville være en svækkelse af statsmagten på et tidspunkt da de nye staters primære behov er at styrke statsmagten.

De vesteuropæiske stater har i deres indbyrdes forhold kunnet underkaste sig et indgående kontrolsystem. Ikke blot har de en fælles grundopfattelse af forholdet mellem individ og stats-

magt, men deres interne styre har desuden tilstrækkelig autoritet til at tåle international kritik. Dette er netop ikke tilfældet i hovedparten af de nye lande.

Af samme grund bør man næppe heller knytte for store forventninger til den interessante tanke, der i FN er fremsat om indsættelse af en særlig højkommisær for menneskerettighederne. Som en slags international ombudsmand skulle han have indseende med de enkelte landes adfærd på dette område. Allerede af de foreløbige reaktioner under debatten i FN fremgår det, at en sådan international kontrol på et ømtåleligt område vil møde megen modstand.

Men de nye lande har dog kunnet gå med til international kontrol til bekæmpelse af racediskrimination, vil man indvende. Forklaringen er den ganske enkle, at de anser konventionerne på dette område som rettet mod de stater hvor den hvide mand hersker. De har ikke villet se den fare i øjnene, som endnu ligger delvis skjult i fremtidens svøb, men som dog allerede lejlighedsvis har stukket hovedet frem f. eks. over for franskmænd i Algeriet, nemlig racediskrimination med modsat fortegn, til skade for den del af menneskeheden der er af europæisk oprindelse.

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

I den Internationale Arbejdsorganisation har der heller ikke været afgørende modstand mod det kontrolsystem som virker inden for denne organisations rammer. Forklaringen er sikkert den, at de forpligtelser hvis overholdelse her skal kontrolleres tjener lønarbejdernes interesser. De støtter altså fagforeningerne i deres indsats til varetagelse af arbejderne interesser, både på det nationale og det internationale plan, og fagforeningerne er en vigtig pressionsgruppe som de færreste regeringer vil lægge sig ud med. Dertil kommer at fagforeningerne i en del af de nye lande har været centrum i kampen mod kolonialismen.

Det er i det hele taget en mere almindelig erfaring, at når den internationale kontrol kan alliere sig med fremskridtsvenlige kredse inden for et lands egne grænser, har den ofte mulighed for at nå positive resultater. Hvis den derimod støder på en modvillig opinion, er dens chancer kun ringe.

I denne sammenhæng har den almindelige oplysningsvirksomhed interesse. Den rummer muligheder for at lede udviklingen i de rette baner, og det gælder både den propagandabetonede oplysningsvirksomhed som henvender sig til bredere befolkningslag, og den mere specielle der

tager sigte på personer som beklæder vigtige poster i samfundet som politikere, tjenestemænd eller organisationsledere. I FN's arbejdsprogram på menneskerettighedernes område indgår oplysende og rådgivende virksomhed af begge typer. Mest effektiv er sikkert den, der søger at få forbindelse med særligt udvalgte kredse. Der afholdes for eksempel seminarer for ledende personer i administration og retspleje. At personer, som i deres hjemland beklæder nøglestillinger, får en sådan international påvirkning, er noget meget væsentligt.

Den viden og indsigt der tilføres disse mennesker kan imidlertid kun ventes omsat i handling, hvis den politiske vilje til at reformere er til stede. At skabe denne politiske vilje gennem international påvirkning er en ganske anden sag, og nogen metode hertil findes ikke. International debat og kritik kan måske rumme nogen mulighed for tilskyndelse. En engelsk forfatter har talt om at mobilisere den dårlige samvittighed og skamfølelsen hos dem der ikke følger de internationale krav. Men forudsætningen for at denne psykologiske mekanisme kan virke er jo netop, at det enkelte land kan sættes i gabestokken for at have afvejet fra den norm for hæderlig og forsvarlig adfærd som flertallet anlæg-

DEN INTERNATIONALE BESKYTTELSE AF MENNESKERETTIGHEDERNE

ger. Svagheden er, at flertallet i de internationale forsamlinger – trods alle vedtagne principerklæringer – når det kommer til stykket kun vil lade disse principper gælde som målestok for deres egen og andres adfærd så langt og så længe det stemmer med deres politiske interesser.

Men uanset de magtpolitiske faktorer der således ligger bag menneskerettighedernes problematik, og uanset de økonomiske og sociale forskelle som svækker grundlaget for fælles vurderinger af hvad der er ret og rigtigt, er menneskerettighederne i deres inderste væsen et spørgsmål om menneskers forhold til medmennesker. Hvor dette forhold er præget af kamp om magt, indflydelse og profit, har menneskerettighederne ringe kår. Hvor det er præget af tolerance, forståelse og respekt for medmennesker trives de og blomstrer. Det er egenskaber der ikke kan påtvinges og ikke kan bibringes et menneske ved juridiske forskrifter eller retshåndhævelse. De må udvikles gennem oplæring og eksemplets magt. Det ideelle samfund er det, hvor ingen behøver at kræve sin menneskeret, fordi enhver opfylder sin menneskepligt hvadenten han handler privat eller i samfundets tjeneste. Selv uden pessimisme kan vi fastslå, at det er et ideal som

RESULTATER OG MULIGHEDER

aldrig virkeliggøres, men som stadig må have for øje.

Menneskets stræben efter dette ideal har fået en ny og dybere mening gennem det internationale samarbejde.

LITTERATUR

- De Forenede Nationers arbejde for menneskerettighederne, udg. af FN's informationskontor 1958.
- Human Rights, symposium udg. af UNESCO, med indledning af *Jacques Maritain*. London 1949.
- C. W. Jenks*: The International Protection of Trade Union Freedom, London and New York 1957.
- C. W. Jenks*: Human Rights and International Labour Standards, London and New York 1960.
- H. Lauterpacht*: International Law and Human Rights, London 1950.
- Menneskerettighederne. Erklæringerne og Europakonventionen. Indledning af *Sven Clausen*. Historisk orientering af Preben V. Askgård. København 1953.
- A. H. Robertson*: Human Rights in Europe, Manchester 1963.
- Egon Schwelb*: Human Rights and the International Community, Chicago 1964.
- Egon Schwelb*: The International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination, The International and Comparative Law Quarterly, October 1966, p. 996-1068.
- Seminar on Human Rights in Developing Countries, Dakar (Senegal) 8-22 February 1966, udg. af United Nations, New York 1966.
- Max Sørensen*: The Quest for Equality, International Conciliation No. 507, March 1956.
- Gordon Lee Weil*: The European Convention on Human Rights, Leyden 1963.